

EDEBİYATIN BİLİME BİR BAŞKALDIRISI

Ahmet İNAM

Bilim* de edebiyat da kültürün öğeleridir. Tarih boyunca birbirlerini karşılıklı olarak etkilemişler. Edebiyat, yarattığı coşkulu düş dünyasıyla, bilim adamının imgelemine (muhayyelesini, düşgücünü) sürekli körüklemiştir. Bilimin ortaya koyduğu teknik, teknolojik, teorik ürünler, şair, öykücü, romancı, denemecilerin olumlu, olumsuz tepkilerine yol açmış, eleştiri, değerlendirme, yorumlama konusu olmuş. Bir açıdan, hem edebiyat hem de bilim, gerçekliğin insanlar tarafından yaşanmasını, yaşantısını kendilerine özgü dilleri içinde anlatırlar. Alışılmış anlamıyla bilim, genellemelerin, soyutlamaların alanıdır, matematiksel bir dile yatkındır. Ölçülebilir, niceliklerle dile getirilebilir olgularla uğraşır. Edebiyat, yazarın yaşantılarını, duygu, inanç, coşku içinde vermeye çalışır. Benzetmelerle dolu, uçarı, zaman zaman belirsiz, karanlık, çok anlamlı sözcüklere dayalı bir anlatımı yeğler.

Bana sorarsanız, kimi zaman zıtların çatışmaları da, edebiyat ve bilim, gerçekliğin farklı yüzlerine, farklı tecrübelerine dikkat çektikleri için, birbirlerini **bütünlükler**. Bu ikisinin etkileştiği kültür, zengin bir kültürdür. Edebiyatla beslenen bilim adamının imgelemi geniş olur, dağarcığı zengin, bakışı derin; bilimi değerlendirir, sorgulayan, onunla hesaplaşan edebiyat, önemli bir boyut kazanabilir. Yazık ki, bizim kültürümüzde, belki tek tek örneklerin dışında, hem bilim hem edebiyat alanında yaratıcı ürünlerin doğuşuna olanak sağlayacak böylesi etkileşimler pek yoktur.

Bu yazımda, bilim edebiyat bağı, bazı özellikleriyle, İngiliz kültüründen, bu kültürün belli döneminden kısa örneklerle anlatmak istiyorum. Newton fiziğinin o dönem edebiyat çevrelerinde nasıl yorumlandığını, özellikle William Blake'in şiirlerinde (ve resimlerinde) ortaya koyduğu ilginç ve biraz da taşıdığı karmaşık ve yoğun yapı gereği karanlık efsanesinden yola çıkarak tartışacağım. Yerim sınırlı olduğu için yazım ne Newtoncu evren anlayışını ne de W.Blake'in gizem dolu şiir dünyasını yetisiye anlatamayacak. Amacım, bilimi anlamaya çalışan meraklı okurlara isterlerse uzun uzun yürüyebilecekleri bir yolun kapısını göstermektir. Nasıl bir evrende yaşadığımızı anlatmak ne bilimin ne de edebiyatın teke-

Görüp de kum tanesinde bir dünya
Yaban çiçeğinde bir gök yüzü
Tut, sonsuzluğu avuçlarımda
Tut, bir an içinde, ölümsüzlüğü.

William Blake

linedir. İkisinin birbirlerinden etkilenip ortaya koydukları evrene bakış çerçevelerinin incelenmesi, kültürü yaratan insanı, o insanın içinde yaşadığı evreni daha dolu, daha anlamlı, daha derinliğine anlamamıza yol açabilir.

Newton (1642-1727), yaşadığı döneme damgasını vurmuş, öldükten sonra da, onlarca yıl insanların evren anlayışlarını derinlemesine etkilemiş bir bilim adamı ve düşünürdü.

Bakin Alexander Pope (1688-1744) ne diyor Newton için: "Geceydi, doğa ve yasalarını saklayan/Tanrı, 'Newton olsun' dedi, ışık doldu her yan". Newton'un karanlığı aydınlatıp, önümüze yepyeni bir evren "modeli" ortaya koyan bir "ışık" olduğunu söyleyen şaire şöyle bir ikiliyle karşı çıkanlar da vardı (Bu yazıdaki bütün şiir alıntılarını ben çevirdim. Şiir çevirilerini yaparken nelerin yitirildiğini ya da kazanıldığını görmek isteyen meraklı okurlara, çevirilerin asıllarına bakmalarını öneririm.): "İki yanlı görelim hep. Tanrı bizi korusun/Tek yanlı bakıştan ve uykusundan Newton'un." Bu dizelerde Newton'un tek yanlı bir görüşe saplanıp kaldığı, bu saplantısı içinde uyguda olduğu vurgulanarak, **en azından** "iki yanlı" bakmak gerektiği öğütleniyor, gerçekliğe. İki yanlı: Bir, bize okullarda öğrettikleri gibi, bir de kendi gözlerimizle. Kendi gözlerimizle görmek, gözümüzde göz eklemekti.

Peki, Newton, dar görüşlü, tek yanlı, uyguda biri miydi gerçekte? Yoksa, Tanrının yarattığı bir ışık miydi? İlahi düzeni bulup çıkaran Tanrının çocuğu muydu? İngiliz edebiyat ve kültür çevrelerinde iki görüşün de savunucularını bulabiliriz. Örneğin, Richard Payne Knight (1750-1824), Erasmus Darwin (1731-1802) (Dikkat, Charles Darwin değil!), Newton'u olumlu yanılarıyla değerlendiren edebiyatçılarından ikisi. Darwin'e göre, Newton bir kahramandır. Darwin, şiirleriyle okurlarını Newton'un yarattığı bilim çağırılmaktadır. Karşı görüşte Christopher Smart (1722-1771), yazımızın ana konusunu oluşturan şair ve ressam William Blake (1757-1827) gibi edebiyatçıları bulunmaktadır.

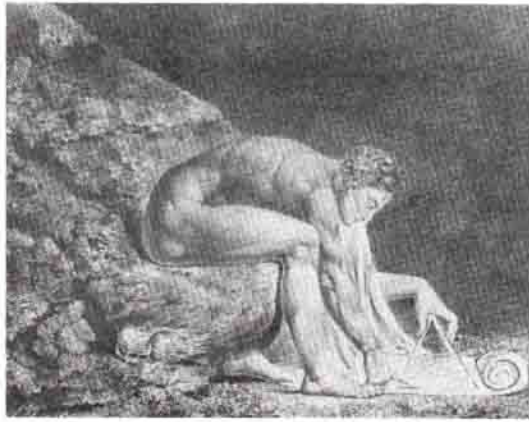
EDEBİYAT VE BİLİMİN BULUŞTUĞU ALAN: DÜŞGÖRÜSEL BİR FİZİK(?)

William Blake, Newton fiziğini "ağır" bir biçimde eleştirmekte şiirlerinde. Ona göre, Newton, dünyayı yok etmeye, "taşlaştırmaya" gelmiş bir "şey-

* Bu yazıda bilimden kasdettiğimiz fizik, kimya, matematik gibi temel bilimlerdir. Yoksa edebiyatın bilim olmadığı gibi bir düşünce söz konusu değil.

tan"dir. Sakin Blake'e bilim düşmanı demeyin hemen. Blake, bilime düşman değildir. Bilimin içine "düştüğü" durumu, sürekli yenilediği efsane yaratma gücüyle eleştirmektedir. Blake'in o anlaşılması zor, kapalı dünyasına girebildiğimizde, onun efsane evreninin ne denli önemli olduğunu görürüz. Newton'un ölümünden 30 yıl sonra doğmuştu, çağının kültürüne egemen olan "peygamberleştirilmiş" bir Newton'a edebiyat diliyle kafa tutuyordu. Resimleri de giriştiği bu savaşta ona yardımcıydı. Bir anlamda put kırıcıydı o. Eleştirileri Newton'u küçültmez. Newton gibi bir dehâyı daha iyi, sınırları, eksik gedikleriyle anlamamıza olanak sağlar. Erasmus Darwin'e göre, bir kahraman olarak Newton, sanayi devriminin oluşturduğu yeni burjuva sınıfının yaratıcı bir temsilcisiydi. Blake ise, Newton'un önemli bir kişi olduğunu yadsımıyor. Newton'dan "düş"ü öldürdüğü, insanın düşgücünü, imgelemine daraltıp, onu "mekanik" bir dünya görüşüne zorladı için yakınıyor. Bir kahraman değildir Newton, evreni ele geçirip yıkmak isteyen zâlim bir tirandı! 1794'te yazdığı **Urizen'in Kitabı**'na yaptığı bir resimde Newton'u gözleri kapalı, ak sakallı bir tiran **cini** (bir hayalî yaratık) olarak gösteriyor. Bu tiran cin, ayak parmaklarıyla doğanın kitabını okumaktadır. Yine aynı kitapta, yılanlarla sarıp sarmalanmış (düşgücünün sınırlanışını yılanlarla sarılma olarak simgeleştiriyor!) korku dolu insanları, Newton'un maddeci uçurumuna düşerken resmediyor.

William Blake, bir tuhafiyecinin oğlu. Londra'da doğmuş. Yaşadığı dönemde çağdaşı ünlü romantik şairler kadar, Wordsworth (1770-1850), Coleridge (1772-1834), Alexander Pope (1688-1744) gibi ünlü değildi. Genel olarak serüvensiz bir hayatı oldu. Ünlü kültür adamlarının oluşturduğu topluluğun dışında yaşamaya özen gösterdi. Her türlü otoriteye karşı biriydi. İnsan üzerindeki baskılara başkaldırdı. İnsanın düşgücüsüyle beslenen arzularını yüceltti. İnsan yaşamında sevinç ve acının birbirini bütünleyen yaratıcı güçler olduğuna inanıyordu. Onun deyimiyle, sevinç, tohumu atıyor; acı, ekini biçiyordu. Newtoncu fiziğin evrene bakışına alternatif olabilecek bir evren görüşünün peşinde idi. Bunu bilim diliyle değil de, şiirle, edebiyatla barmayı denedi. Bir efsane yarattı. Basmakalıp yakınmaların oluşturduğu bir eleştiri değildi onunki, bir yaratmaydı. Bir yaratma isteğiydi. Mekanik bir evren anlayışına karşı geliştirilen bu tepkiyi besleyen insanın özgür imgelemiydi. Düşle bakmak istiyordu evrene Blake. O nedenle, yürekli, çok yürekli bir kültür adamıydı. Matematikle, olgularla görülen evreni, bir de düşle, düşgücüsüyle görmek istiyordu. Bundan dolayı,

Newton'u hiç böyle düşler miydiniz?

mekanik bir dünya görüşüne dayalı fiziğe karşı bir düşle görülen, düşgörsel fizik oluşturmaya çabalıyordu ("visionary" sözcüğünü, bu bağlamda "düşgörsel" olarak Türkçeleştiriyorum. Osmanlıcada da bir "kelime" yaratmak isteseydik, belki, "hayâl-nazâr, hayâl-nazârî" diyebilirdik).

"Böyle bir fizik olabilir mi?" diyebilirsiniz. Ölçmenin, deneyin, hesaplamanın, mantıksal açıklama ve öndeyinin olmadığı bir çalışma alanına "fizik" diyebilir miyiz? Bu terimi kullananlar var (Bkz. **Visionary Physics**, D.Ault, The University of Chicago Press, Chicago, 1974). Belki, daha çekinceli bir tutumla, fizik bilimine karşı yaratılan edebî bakış biçimine, biraz uzunca bir nitelendirme ile, "düşgörsel bir fizik almaşığı (alternatif) efsane" adını verebiliriz. Çünkü, sonunda ortaya çıkan geleneksel anlamıyla bir "fizik" değil, bir efsanedir. Dikkatli bir okur, önceki yazılarımda efsanenin bilimi besleyebildiğini savunuşumu hatırlayacaktır. Çağdaş fizik, özellikle kuantum fiziği, geliştirdiği zengin ve "renkli" modelleri ile, imgelemin oldukça diri tutulduğu bir bilim dalıdır. Blake, zamanımızda yaşasaydı, fizikteki bunca görüş zenginliğinin, çeşitliliğinin, heyecanının karşısında oldukça şaşıracaktı. Belki çöşacak, Türkçesi şöyle olan iki dize dökülecekti ağzından: "Atomları dağıldı, matematiği menevişlendi Newton'un/Evrende şimdi, düşgücünün düğünü var!" Belki yine, yeterince sabır gösterip, gerekli fırsatları yakalayabilirse, fiziğe almaşık efsaneler türetecekti. Bilim hâlâ, edebiyatın eleştirisiyle zenginleşmeyi bekliyor. Bu anlamda, yüzeysel, basmakalıp, sığ olmamak koşuluyla, edebiyatta oluşturulan fiziğe almaşık efsanelerin, evrene bakışımızı aydınlatmaya katkıda bulunacağına inanıyorum.

Peki, neydi Blake'in eleştirdiği "mekanik" görüş? Bu görüşü kısaca gördükten sonra, Blake'in efsane dünyasını anlamaya geçebiliriz.

DESCARTES VE NEWTON: SAAT GİBİ İŞLEYEN BİR MEKANİK EVREN GÖRÜŞÜ

Descartes (1596-1650) ve Newton (1642-1727), değişik açılardan etkisini iki yüz yıla yakın bir süre sürdürecektir mekanik bir dünya görüşünün temellerini atan bilim ve düşünce adamlarından ikisi. Mekanik görüş, yalnız fizik ve astronomi alanlarına özgü değildi. Hobbes, Locke gibi filozoflarla politik düşünceye de yansdı. Blake, çağı için bir tehdit olarak gördüğü mekanik görüşün ardında özellikle bu iki önemli düşünürü buluyor. Bundan dolayı, dışarıdan bir müdahale olmaksızın kendi kendine işleyen evren anlayışını yalnızca Descartes ve Newton'un kavramları açısından ele alacağız.

Descartes, felsefede uyguladığı "kuşukcu yöntemle", kendine sarsılmaz çıkış noktası arıyordu. Açık seçik düşüncelerle, insanın aldanmayacağı bir araştırmanın peşinde idi. Doğa matematis bir dille konuşuyordu; küçük, hareketli, bölünemez parçacıklardan oluşuyordu. Bu parçacıklar, matematiksel bir düzen içinde birbirlerine **değerek** ya bir kapalı çember ya da bir girdap içinde dönüp duruyorlardı. Uzayda yer kaplamak maddenin temel özelliği idi. Bu nedenle dolay boşluk yoktu. Parçacıklar bir **plenum** içinde, zolu bir ortam içinde, birbirlerini, birbirlerine değerek etkiliyor, böylece hareket oluşuyordu. Örneğin, evrende değişik güneş sistemleri vardı; bunlar hep birbirlerine değerek hareket ediyorlardı. Bu sistemlerdeki gezegenler, tıpkı girdapta yuvarlanan şişe mantarları gibi, güneşlerinin çevresinde dönüp duruyorlardı. Hareket miktarları sabitti, bu evrende, parçacıklar sürekli olarak değişiyorlardı. Descartes de kendi açısından, tıpkı Newton gibi yer yüzü ve gök yüzündeki hareketi aynı ilkelerle açıklamaya çalışıyordu. Oysa, kendinden önceki Aristoteles fiziğinin evren ay altı ve ay üstü olmak üzere ikiye ayrılıyor, bu ikiye bölünmüş evrenin her parçasına ayrı fizik yasaları egemen oluyordu.

Newton da Descartes gibi, evrenin bölünemez küçük parçacıklardan, atomlardan oluştuğuna inanıyordu. Bu parçacıklar, bir boşluk içinde hareket ediyorlardı. Descartes'in görüşünden farklı olarak evrendeki parçacıkların hareket miktarı değişiyordu. Parçacıklar birbirlerini **uzaktan** çekim kuvvetiyle etkiliyordu. Boşluk, boşlukta atomlar ve atomlar arasındaki çekim kuvveti: İşte evren, bu kavramlarla kendi başına işleyen bir yapı taşıyordu. Gerek Descartes gerekse Newton, değişik kaygılarla evrende bir "esir" tabakasının varlığını da yadsımıyorlardı. Örneğin Newton, **Opticks** adlı yapıtında elastik bir "esir" düşünüyordu; esirdeki parçacıklar o denli küçüktü ki, birbirlerini çekmek yerine itiyorlardı. Parçacıklar taşıyan bir kap gibiydi esir. Matematik, parçacıkların hareketlerini dile getiren, bu birbirlerinden kopuk parçacıkların hareketlerine süreklilik kazandıran bir görev yapıyordu. Newton, ünlü kitabı **Principia**'da Descartes'in girdap kuramını eleştiriyor, girdabın olanaklılığı, hareket miktarının değişmemesi için dışarıdan sürekli etkileyen bir "ilke"ye gerek olduğunu savunuyordu.

Özetlersek: Parçacıklar, aralarındaki etkileşmeler ve matematik verildiğinde, evrendeki tüm hareketi açıklayabiliyoruz. Özellikle Kartezyen (Descartes'çi) bir evrende yer kaplayan her şey madde olduğu, bitki ve hayvanlar salt maddeden oluşmuş, "ruhu olmayan" varlıklar oldukları için (çünkü, ruh yer kaplamaz ve yalnızca insana özgüdür.), yalnızca birer otomatlardır. Maddesel parçacıkların hareketini sınırlayan, düzenleyen, belirleyen matematiksel yasalardır. Evrendeki her olay, yer yüzünde ve gök yüzünde, girdap kuramının yetersizliğinden dolayı etkili olmayan Descartes'in dışında, Newton yasaları ile olup bitiyordu. Tanrı bir saat yapımcısıydı yalnızca (Voltaire'in benzetmesi), bu tıkr tıkr işleyen evrenin dışındaydı, bu evrende görülmeyen bir tanrı, bir **Deus Absconditus**'du.

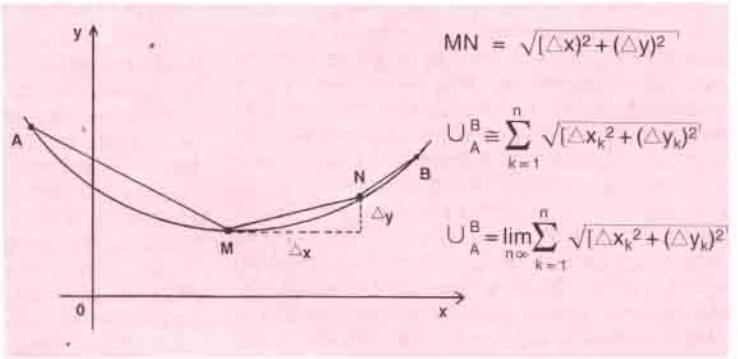
NEWTON'UN RESMİNDEKİ ELEŞTİRİ

Blake, ana hatlarını kısaca vermeye çalıştığımız bu Newton'cu evrene olan tepkisini, şiirlerinin yanında yaptığı resimlerle de gösterirdi. 1975'te yaptığı, şimdi London The Tate Gallery'de bulunan Newton'un resmini dikkatle inceleyiniz. Bu resim, sizi Blake'in dünyasına götürülebilir. Şimdi resimde ne gördüğümüzü bazı özellikleriyle çözümlemeye çalışalım. Ben, **Düşgörsel Fizik** diye Türkçeleştirebileceğimiz, yukarıda künyesini verdiğim kitabın yazarından kopya alarak çözümlemeye başlayacağım. Dileyen okur, kendi gözleriyle daha farklı şeyler görebilir, resimde. Düşgörsel bakışı olmak da bunu gerektirir: Kendi gözüyle görmeyi (Başkalarından yardım almak, düşgörüye aykırı değildir; başkalarından yardım almadan da görmek olanaklı değildir. Önemli olan, sanırım, başkalarından aldığımızı nasıl yorumladığımız, değiştirdiğimiz, ona ne kattığımız).

Newton'un kaslı, güçlü gövdesi, eğri çizgilerle ifade ediliyor. El, pergele egemendir, pergele elin uzantısı durumundadır. Newton, "eğilerek" çizmektedir. Güçlü, egemen, yuvarlak çizgiler, pergelin düz çizgileriyle birleşmekte, yere bir "şekil" çizmektedir. Düz ve eğri çizgilerini karşıtlığına dikkat ediniz: Canlı, güçlü beden, iki boyutlu kâğıda, bir anlamda kendini yansıtmaktadır. Sanki, pergel kâğıda yansımış, eşkenar üçgeni oluşturmuştur. Üçgenin düz çizgilerindeki belirginlik, Newton'un matematiksel dünyasının belirlenmişliğini gösteriyor. Bu belirlenmişliğe "insan" egemendir. Pergelle el arasında bir kopukluk yoktur. Sol elin parmakları, pergel, Newton'un eğilmiş gövdesi, sağ ayağı, burnu, gözleri, kaşları, sağ elin parmaklarının pergelle oluşturduğu şekil, hep üçgene, üçgenin içine çizilen yaya uyumaktadır. Düz-eğri çizgi karşıtlığı, birbirlerine kaynaşmaktadır. Çünkü, bir eğriyi, içine çizilen doğru parçalarının oluşturduğu düşüncesi vardır, Blake'de. Matematiksel olarak söylenirse (şekle bakınız!), AB yayının uzunluğu, içindeki doğru parçalarının uzunluklarıyla ilişkilidir. Bunların sayısının sonsuza giderken limiti alınır (limitinin olduğunu kabul ediyoruz!), sonsuz sayıda küçük doğru parçasının limit durumu eğriyi oluşturduğunu söyleyebiliriz. Newton ve Leibniz'in katkılarıyla geliştirilen matematikte, sınırlı olan içinde sınırsızlığın olması düşüncesi, çok etkilemiştir Blake'i. Yoksa, yazımızın başına aldığımız şiirinde belirtildiği gibi, bir yaban çiçeğinin içine gök yüzü nasıl sığardı?

Newton, yere eğilmiştir. Matematik yere eğmiştir onu. Gövdesinin eğilirken çizdiği yay, pergeliyle birlikte kâğıda yansımıştır. Yansımıştır ama, Newton'daki insan bir boyutunu yitirmiştir! Matematik insanı yere eğmekte, iki boyuta tutsak etmektedir (İlginç bir paradoks: Blake'in yaptığı resim de iki boyutludur!). Bununla birlikte, bedenle pergel ve kâğıdın oluşturduğu sıkı bütünlük, güçlü bir egemenlik duygusunu yansıtmaktadır. Saçlarındaki kıvrımlar, beyin kıvrımlarını andırılmaktadır. Işık kâğıda vurmuştur. Bedenin ve kâğıdın oluşturduğu bütünü dışarıda kalan ortam nasıl bir ortamdır?

Bilimin aydınlığını, Newton'un güçlülüğünü, bir karanlık ve belirsizlik sarmaktadır. Newton, bir kayanın üzerinde mi oturmaktadır, yoksa bir canavarın üstünde mi? Kendisi de eğilerek, sanki yılanı andıran bir görünüm kazanmıştır. Bir denizin içinde midir? Yoksa, uzayda bir boşlukta mı? Düşgücünün sınır tanımaz bir oyunudur bu belirsizlik. Newton yalnızca kâğıda eğilmekte, bu belirsizlikle ilgilenmemektedir. Gücü, kâğıda çizdiği

üçgen üzerinde toplanmıştır. Arkasındaki karanlık, oturduğu kayanın bir canavarın ağız olabileceği olasılığı, onu etkilemiş benzememektedir. Düşgücü eksikliği, tehlikeyi görmemize yol açmaktadır. Işık sınırlıdır ve kâğıt üstündedir. Pope'a göre, tanrı, "Newton olsun" demiştir, ışımıştır, bütün evren. Blake'e göre ise, karanlık, belirsizlik tümüyle yok olmuştur. Boyutunu yitirmiştir insan, kendini kâğıdın üstüne yansıtmıştır, Blake'in deyimiyle kendini "düşürmüştür".

DÜŞGÖRÜSEL BİR EFSANEDE CİNLERLE ANLATILAN İNSANIN DÖRT YANI

Şiirleriyle bir karşı-bilim yaratmaya çalışmıştır Blake. Bir evren yaratmıştır. Newtoncu evren görüşüne katlanmadığı için yapmıştır bunu. Oldukça karışık, belirsizlikle dolu bir dünyadır, yarattığı. O nedenle, yalnızca birkaç özelliğiyle, birçok ayrıntıyı atlayarak anlatacağım yarattığı efsaneyi. Bu efsaneye göre, Los, yaratıcı güç, oluşturmuştur evreni. Los, "sol", güneş sözcüğünün tersine çevrilmiştir, belirsizliği, karşı-Newtoncu (Newton ışığı çünkü!) gücü belirtir. Sözcük, belki de İngilizcedeki "loss"tan, yitikten gelmektedir. Bu güc, Newtoncu, imgelemi körelten, evreni ruhsuz, şeytansı atomlardan, boşluktan yaratan anlayışa karşı, mantığa, matematiğe değil de, şiire ve enjin düşgücüne, hayâle dayanan bir evren yaratır. Bu evren, ölümsüzlükle ölümlülüğün, ölümsüzlükten "düşmüşlüğü" içiçe olduğu bir evrendir (Tıpkı, Âdem ile Havva'nın cennetten kovularak, bu dünyaya "düşmeleri" gibi). Los'un sıkıntısı, bu ölümsüz evrenden, Newtoncu, sınırlı, kuru, şeytan ruhlu evrenin doğmasıdır. İşte, sanatın yaratıcı gücüyle, "şiirsel esinin öfkesiyle", yeni bir karşı Newtoncu evren ortaya koyacaktır. Los, önce sanat dünyası "Golgonooza" ile bitki dünyasını, büyüyen, canlı evreni yaratır. Bu büyüyen, canlı evren de ikkiye ayrılır. Oluşum dünyası ile Ulro.Oluşum dünyası, canlılığın, yaratmanın dünyasıdır (Bir anlamıyla, biyolojik evren). Ulro ise ölüdür. Newton'un dünyası, ölüm üzerine kurulmuştur. İşte, bu ölü dünyanın, matematik ve atomlarla öldürülen dünyanın, sanat dünyasının etkisiyle yeniden yorumlanması gerekir. Ölümsüzlükten kopmuş, dört "düşmüş" dünya vardır: **Ulro** (Newton'un dünyası, içinde yıldızlar arası boşluğu taşır), **oluşum** (Generation) dünyası (Canlılığı, büyümeyi içerir, bitkileri, her türlü canlı varlık-

ları), **Beulah** (Sanat dünyasıyla birlikte, yaratıcılığın çekirdeğini oluşturur), **Eden** (Ulro'nun dışında, ölümsüzlüğe kapısı açık dünyadır). Bu dünyalarda kavga, çatışma, zıtlık, zıtların birbirine dönüşümü, sürekli oluşum vardır. Golgonooza, bu dünyalarla ölümsüzlük arasındaki köprüyü oluşturur. Sanat, bir insanın "algı kapılarını temizler". Şiirin belirsizliği, insanların algılama güçlerini artırır. Şiirle gözü açılan insan, artık şiiri belirsiz, karanlık görmeye başlar. Blake'e göre, düşünme gözde başlar. Algılarken düşünüyoruz. Gözümüzde beynimiz vardır. Kalbimiz vardır. Bundan dolayı, kum tanesinde dünyalar buluruz. Oysa Newton, kıyamet borusunu çalmış, düşgücünü köreltmis, gözümüzdeki beyni kurutmuştur. Sevinç yaşamının çekirdeğidir. Sevinçler, hayalle beslenir, imgeleme. Ulro, Newton'un şeytanına bırakılmış, boşluk içinde, anlamsız, kuru parçacıklara terk edilmiştir. Los, bu duruma isyan edip, şöyle seslenmektedir: "Bir sistem yaratmalıyım, yoksa tutsağılı olurum başkalarının/Akıl yürütüp karşılaştırmalar yapmayacağım artık; benim işim yaratmak."

Los yaratmıştır, Blake yaratmıştır. Bu efsane evreninde dört zoa (canlı, ben "cin" diyorom onlara) yaşar. Ölümsüzdür, dördü de. Bu cinlerden **Thermas**, bedeni, canlılığı, **Urizen**, akli (dolayısıyla Newton'u), **Luvah** duyguyu, **Urthana** düşgücünü simgeler. Bu cinler aynı zamanda insan bedeninin parçalarını coğrafi yönleri, toplumsal konumları da yansıtır. Thermas, dil ve bağırsaklarda bulunur, yönü batıdır. Urizen, soyut düşünce ustasıdır, çiftçidir, işiğin prensidir, yeri beyin ve gözdür. Yönü güneydir (Newton'un resmine bakın, gözler yere, güneye bakmaktadır!). Luvah, tutkulu, arzu dolu, şarap yapan aşk prensidir, ateşi taşır. Yeri bel ve burundur. Yönü doğudur. Urthana, insanın kalp ve kulaklarında bulunur, yönü kuzeydir, yaratıcılığı, peygamberliği temsil eder.

Dikkat edilirse, Newton yalnızca dünyalardan birindedir, insandaki cinlerden biridir, akıldır. Oysa, insanda daha üç farklı "cin" bulunmaktadır. Bedeni vardır insanın, duygusu ve sanatçı, yaratıcı imgelemi vardır. Yazık ki, Urizen egemen olmuştur evrene. Ne oldu insanlara da, mânevî yönden, toplumsal yönden bölündüler? Düştüler? Çünkü, Urizen'in zâlim yönetimi sürmektedir. Urizen, evrendeki üç cini etkisiz hâle getirmiş, kendisi tek yönetici olmuştur. Los, Urizen'e karşı savaşır; ama başarılı olamaz.

NİSAN AYINDA GÖK YÜZÜ

Alper ATEŞ

İlkbahar aylarında gök yüzünü gözleyenler, dış uzayın derin boşluğu ile karşılaşır. İlkbahar aylarında gök yüzünde Yengeç, Aslan, Başak ve Çoban takım yıldızları görülebilir.

Yengeç (Cancer) takım yıldızıyla gezimize başlayalım.

Arı kovanı yıldız kümesi (M 44): Yengeç takım yıldızının bu kalabalık yıldız kümesi, çıplak gözle bile seçilebiliyor. 30 ışık yılı çapında olan bu yıldız kümesi, 500 ışık yılı uzaklıkta. Galile bu kümeyi gözlediği zaman, yıldızların çokluğu ve parlaklığı karşısında çok etkilenmiş. Küçük teleskobuyla tam 36 yıldız saymış.

M67: Arı kovanı kümesi gibi M67'de bir açık yıldız kümesi. Bize olan uzaklığı 2500 ışık yılı. M67 yıldız kümesi, 10 x 30'lük dürbünlerle sikk bir bulut gibi görülebilir.

İota: 1782'de Herschel tarafından keşfedilen İota, sarı ve mavi renkli iki güneşin oluşturduğu bir yıldız sistemi. 10 x 50 lik bir dürbünle bu iki yıldızı ayırt edebilirsiniz.

Yengeç takım yıldızındaki gezimizi birirdikten sonra, biraz güneyde ikisi parlak 7 yıldızın oluşturduğu bir yumak göze çarpıyor. Bu, Hidra (Su Yılanı)'nın başı. Su Yılanı Hidra, tüm gök yüzündeki en büyük takım yıldız. Baş Yengeç'in altında, gövdesi ise Aslan ve Başak takım yıldızlarının güneyinden geçerek Terazî'ye kadar uzanıyor. Fakat Su Yılanı'nı oluşturan yıldızlar pek parlak olmadıkları için kolay ayırt edilemiyorlar.

Yengeçin doğusunda, burçlar kuşağının en gösterişli takım yıldızlarından Aslan (Leo) yer alır. Aslan, pek çok takım yıldızın aksine, ismini aldığı şeye ger-

çekten çok benzer. Epsilon ve Rasalas Aslan'ın başını; aldafera ve Algeiba boyun ve yelesini; Regulus kalbini; Zosma ve Chort belini; Denebola ise kuyruğunu temsil eder.

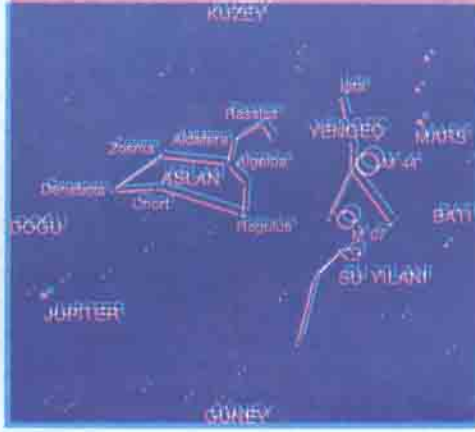
Regulus: 84 ışık yılı uzaklıktaki Regulus, Güneş'in 140 katı bir güçle ışıyor. Regulus'un çevresinde dönen ikinci bir yıldız daha var. Bu yıldız, dürbün ile görülebilecek parlaklıkta fakat Regulus'tan uzakta. Bu nedenle gözlem listemizde yer almıyor.

Denebola: Aslanın ikinci parlak yıldızı olan Denebola, A sınıfı bir yıldız. Yüzey sıcaklığı 9000°C a yakın. Uzaklığı 40 ışık yılı.

İlkbaharda gök yüzünü süsleyen diğer takım yıldızları, önümüzdeki aylarda incelemeye devam edeceğiz. Fakat bu arada Başak takım yıldızı içerisinde yer alan Jupiter'i bu aydan başlayarak sürekli gözleyebileceğiz. Güneş sisteminin en büyük gezegeni olan Jupiter'i bulmak

hiçte zor değil. Gecenin ilk saatlerinde doğuda, gök yüzündeki en parlak cisim olarak görülecek. Jupiter'i dürbününüzle dikkatle gözleyin. Çevresinde bir çizgi üzerine dizilmiş 4 tane "yıldız" göreceksiniz. Bu yıldız gibi görünen gök cisimleri, Jupiter'in uyduları.

Bu ayın ilginç gök olayları ise şöyle: 6 Nisan: Jupiter, dolunay yaklaşması. 13 Nisan: Uranüs, sondördün evresindeki Ay yaklaşması. 16 Nisan: Sabaha karşı 5 civarında Satürn ve hilâl yaklaşması. 19 Nisan: Sabaha karşı 5 civarında Venüs ve Ay yaklaşması. 24 Nisan: Güneş batıktan hemen sonra hilâl ve diğer yıldız kümesi yaklaşması. 29 Nisan: Mars, ilkördün evresindeki Ay yaklaşması.

Bunun üzerine bölünür, bir dişi çıkar ondan. Enitharmon'dur bu. Los, onu kucaklar, Orc, yaşam ateşi, doğar. Los ve karısı, Orc'un, ateşin, yaşam enerjisini kısıncır ve dağın tepesine götürüp, bağlarlar. Orc, bunun üzerine çığlık atar ve evrende her şey birbirine girer. Karmaşa doğar. Urizen bunu ıslıtır ve yanıt verir. Urizen'in yanıtı, ölçme bilimini doğurur. Öykü, böylece sürer gider... Cinler çarpışıp durur, etkilerini dünyadaki değişikliklerle duyarız.

Şu anda, acaba dünyaya Urizen mi egemendir? Los mu? Kavga sürüyor mu dersiniz? Newton'un saat gibi çalışan evrenine karşı, Blake, kavga ve gürlütle ile, cinlerle dolu bir evren sunuyor. Saçmalı-

yor mu dersiniz? Bakın Newton'un resmine yeniden, Urizen kâğıdı aydınlatıyor. Resmin karanlık yerlerinde Los'un çığlığını duyuyor musunuz? Orc'un çığlığını. Blake bize insanın çok buyutlu görülmesi gerektiğini söylüyor. İnsan yalnızca akıl değildir. Işın ilginç yanı, bunu söyleyen de akıldır. Akılla duyulacak, düşüncü, bedensel istekleri, zaman zaman çatışacak, zaman zaman uyum içinde olacaktır. Newton'suz Blake eksiktir. Blake'siz Newton da. Yaşarken, gerçekliğin en azından bu iki birbirini bütünleyen yanını görmek gerekir. Güvenin gözünüze. Gözünüz önünüze yepyeni dünyalar açabilir. Newton'un da, Blake'in de görmediğini görebilirsiniz. Tutun sonuzluğunuz avuçlarınızda!